

Státní okresní archiv Klatovy

Cech mlynářů Kašperské Hory

1682-1834

Inventář

EL NAD č.: 2065

AP č.: 463

Eva Havlovičová

Klatovy 2011

OBSAH

Úvod

I. Vývoj původce archivního fondu	str. 3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	str. 6
III. Archivní charakteristika archivního fondu	str. 6
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	str. 6
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky	str. 6
Seznam použitých pramenů a literatury	str. 7
Inventární seznam	str. 8

I. Vývoj původce archivního fondu

Společně se zakládáním měst ve 13. století, ať už královských či poddanských, úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní potravinářská řemesla (řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, pivovarníci atd.) a ta nejnütnější pro každodenní život (ševci, krejčí, hrnčíři, zedníci, kováři atd.). Postupem času docházelo ke stále užší specializaci a ke vzniku řady dalších řemeslných oborů (barvíři, brníři, jehláři, kloboučníci, kožešníci, lazebníci, mečíři, mydláři, nožíři, provazníci, puškaři, rukavičkáři, stolaři, vinopalové atd.).

Ve svých počátcích se řemeslníci sdružovali do bratrstev, která měla náboženský, charitativní a reprezentativní účel. Členové bratrstva se účastnili mší, slavností a pohřbů svých členů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry. Podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. V čele bratrstva byl bratrský mistr se 3 – 4 staršími, kteří byli voleni městskou správou. Tento charakter bratrských sdružení se postupně rozšířil o vlastní hospodářské zájmy jednotlivých řemesel a od 14. století vznikají první cechovní organizace, jejich vrchol nastal v 15. a 16. století; v této době cechovní řemeslníci určovali život středověkého města, podíleli se v rámci své organizace na řízení, obraně i slavnostech města.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru (v městečkách mohla být v jednom cechu sdružena i různorodá řemesla), které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. Ve statutech byla zakotvena pravidla pro provoz řemesla a mravní kodex platící pro mistry, tovaryše, učedníky i pro vdovy po řemeslnících.

Správa cechů byla podobná obecní správě. V čele stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Tato volba musela být potvrzena městskou radou nebo vrchností. Cechmistři měli výkonnou a soudní moc nižší instance nad příslušníky cechu, ti se proti rozhodnutí mohli odvolat k městské radě nebo k vrchnosti, dále už jen ke králi. Cechovní soudy rozhodovaly spory mezi mistry, spory mistrů s tovaryši, spory ohledně výroby a prodeje, dluhy, měly pravomoc trestat přečiny proti statutům, neposlušnost, hádky, násilí mezi členy, tedy vše, co mohlo pošpinit čest cechu a řemesla. Cechmistr také spravoval cechovní jmění, které se ukládalo do cechovní pokladnice zvané klenot či matka. Většina příjmů pocházela ze zaplacených poplatků (např. za svolání cechovní schůze, cechovnímu poslu za obeslání členů, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za uhrazení nákladů za poskytnutí dílny k jeho zhotovení, za zápis do mistrovských register, za pohoštění mistrů apod.) a z vybraných pokut. Zároveň se z ní vydávaly půjčky, podpory členům a vdovám, nakupovaly se potřebné věci pro náboženské a cechovní ceremonie. V cechovní pokladně, která byla většinou ozdobena cechovním znakem, byly také uloženy privilegia, cechovní artikule, pečetidlo, písemnosti mistrů i tovaryšů a cechovní archiv.

Cechovní schůze se konaly cca 3 - 4x za rok, platily se zde cechovní poplatky, vyřizovaly se pozůstalosti, dluhy, přijímali se noví mistři, projednávaly se přestupky proti pořádku, cti a mravnosti, řešily se stížnosti na nekalou soutěž atd. Největší byly výroční zasedání cechů, při nich se sešli všichni členové i tovaryši; ti ovšem neměli poradní ani usnášející hlas.

Nejpozději od 15. století měl každý cech svůj znak, který nejčastěji zobrazoval typický výrobek, nářadí a pracovní pomůcky příslušného řemesla, materiál a suroviny daného řemesla nebo patrona řemesla či řemeslníků, případně jeho atributy. V kostele měl také každý cech svůj oltář.

Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

V cechovním pořádku byl nejnižší postaven učedník (učeň), do řemeslnické dílny přicházel okolo 15. roku svého věku, jeho učební doba se postupně ustálila na 3 letech, po tomto období se učeň podrobil tovaryšské zkoušce, po jejímž úspěšném absolvování získal tovaryšský list. Tovaryš se pak dále učil u mistra, ale za svou práci již dostával mzdu. Tovaryši během svého učení tzv. vandrovali od místa k místu, i v cizině, aby získali co nejvíce nových zkušeností. Pokud se chtěl tovaryš usadit a stát se mistrem, musel podstoupit mistrovskou zkoušku a splnit řadu dalších náležitostí.

Zájemce o vstup do cechu musel předložit doklady o svém vyučení ukončeném tovaryšskou zkouškou (tovaryšský list), stát se měšťanem daného města (vlastnit dům), pocházet z manželského svazku (nemanželský původ byl překážkou), a hlavně předložit svůj mistrovský kus a složit příspěvek do cechovní pokladnice, který v průběhu doby stále narůstal. Zpočátku nebylo příliš těžké vstoupit do cechu, ale časem to bylo stále složitější. Cech se postupně uzavíral, ovládlo ho jen pár mistrů, kteří zaměstnávali ostatní samostatné řemeslníky a také učně a tovaryše. Možnosti, jak se stát členem cechu, byly nakonec jen právo dědičné, přiřazení tovaryše do rodiny mistra a sporadicky přistoupení po složení mistrovské zkoušky.

Pro existenci cechů mělo velký význam konání trhů. Při týdenních trzích se prodávaly věci pro každodenní potřebu (ovoce, zelenina, maso, mouka apod.), na trh přicházeli přespolní trhovci - sedláci, kteří zde prodávali své přebytky. Při velkých výročních trzích - jarmarcích měli do města přístup i cizí řemeslníci, nabídka zboží byla pak mnohem pestřejší, bylo možno si také opatřit suroviny pro vlastní výrobu.

Další důležitou výhodou pro řemesla a obchod byla přítomnost obchodní cesty vedoucí městem, s níž byly spojeny nucené sklady. V praxi to znamenalo, že všichni obchodníci byli povinni cestovat po určité cestě, platit cla a v případě nuceného skladu musel kupec v daném městě složit své zboží a nabídnout ho místním měšťanům, kteří zároveň nabídli své výrobky.

Obecně lze cechy dělit na *prosté* (tvořeny jen jedním řemeslem) nebo na *spolucechy*, které tvořilo buď více rovnoprávných cechů (všechny byly vyjmenovány v názvu, cechmistri byli voleni za každé řemeslo, měli společný oltář i cechovní shromaždiště, např. pekaři a mlynáři, kováři a zámečníci apod.), nebo jedno řemeslo bylo podřízené druhému (v názvu byly jen hlavní řemesla, např. pivovarníci a sladovníci, a jako podružné řemeslo k nim náleželi vozatajové). Velmi často docházelo k propůjčování statut, hlavně pražské cechy nebo cechy větších měst propůjčovaly svá statuta cechům venkovským.

Cechy se chránily před konkurencí, k tomu jim napomáhalo *mílové právo* (na míli od města nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky, míli se rozumělo cca 9 km) a *cechovní přímus* (řemeslo mohlo být vykonáváno jen v rámci cechu, při čemž existovalo pár výjimek vyplývajících z dvorských svobod či šlechtického patronátu). Tato silná ochrana, omezování iniciativy a konkurence, způsobila jakoby zamrznutí dalšího rozvoje cechů. Zavádění novinek ve výrobě, zvýšení produktivity práce či nových výrobních postupů bylo přijímáno jen zřídka. Každá inovace byla možná, jen pokud ji schválil celý cech. Cechy se tak staly brzdou hospodářského vývoje a rozvoje manufakturní výroby.

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. K tvrdším postupům bylo přistoupeno za Karla VI., kdy byl 16. listopadu 1731 vydán Generální cechovní patent pro české země, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů uvnitř cechu, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora k doзору nad činností cechů. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule pro cechovní pořádky dědičných zemí českých, které sjednotily cechovní předpis v českých zemích. Byly zde napevno zakotveny práva a povinnosti tovaryšů, jejich mzdové podmínky, předpoklady pro získání mistrovského oprávnění, sjednoceny náležitosti

učebního poměru a odstraněno vše, co bránilo rozvoji. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo postupně k rušení některých cechů a nové se již nezřizovaly. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat živnost i bez cechovní příslušnosti a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým dne 20. prosince 1859 vydal Živnostenský řád platný od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu. Všechny dosud platné předpisy o nabývání živnostenských, továrních a obchodních oprávnění, dále i všechny starší a s tímto živnostenským řádem neslučitelné předpisy, byly prohlášeny za zrušené.

Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Počátky Kašperských Hor jsou spojeny s těžbou zlata. Jako hornická osada vznikly koncem 13. století. Prvními obyvateli byli hlavně horníci, především německé národnosti, kteří sem přišli zlato dolovat. Za vlády Jana Lucemburského byly Kašperské Hory listinou ze dne 29. září 1345 povýšeny na město. Získaly svůj znak, pečeť a privilegium, které je osvobodilo od placení cla a mýta. Staly se střediskem nejvýznamnějšího zlatonosného revíru v Čechách.

Jako město získaly Kašperské Hory řadu výhod. Zřízením obchodní silnice z Pasova do Čech přes Kašperské Hory (1356-1366), tzv. Zlaté stezky, a vystavěním hradu Kašperk (1356), který měl tuto cestu a zlaté doly chránit, napomohl Karel IV. k dalšímu rozvoji tohoto horního města.

Vrchol báňské činnosti byl ve 14. století a na počátku 15. století. Od 16. století výnos dolů klesal. Od počátku 17. století pak došlo k postupnému útlumu těžby, který vyvrcholil po 30. leté válce. K úplnému zastavení důlních aktivit došlo v roce 1777. Upadající těžba tak byla postupně nahrazována novými způsoby obživy. Byly zakládány sklárny, papírny, dřevařské podniky, hamry. Rozšířil se také chov dobytka.

Pro rozvoj řemesla byl důležitý obchod a konání pravidelných trhů. Za vlády Ferdinanda I. bylo Kašperským Horám uděleno privilegium ze dne 4. února 1538 na konání sobotního týdenního trhu a povolení na konání dvou výročních jarmarků v délce 8 dnů. Jeden připadal na úterý po Povýšení Svatého Kříže (14. září) a druhý na středu po středopostí (tj. středa po čtvrtku mezi 3. a 4. nedělí postní). Od císaře Rudolfa II. získaly v roce 1584 Kašperské Hory statut svobodného královského horního města. Další listinou vydanou Leopoldem I. 13. prosince 1700 byl sobotní týdenní trh přeložen na čtvrtek.

Řemeslná výroba, a s ní spojený vznik cechů, se v Kašperských Horách rozvíjela hned od počátku jejich existence. Vedle velkého přílivu nových osadníků, kteří přišli těžít zlato, existovala sféra obyvatel, která jim zajišťovala základní životní potřeby. Tak se zde začali usazovat první pekaři, řezníci, ševci, krejčí apod. K zakládání prvních cechů pak pravděpodobně došlo koncem 16. století.

Cechy v Kašperských Horách existovaly jako samostatná společenstva, nebo se různě spojovaly ve společné cechy. Vzhledem k tomu, že se nedochovalo více cechovních artikulí a statut, lze jejich přesné počátky činnosti velmi těžko určit.

Mezi nejstarší cechy patřil cech řezníků, který je zmiňován již v roce 1598 (viz AF Archiv města Kašperské Hory II., 3. svazek, EL NAD 796, katalog. č. 5631). Z dochovaných archiválií je zřejmé, že v Kašperských Horách existoval až do roku 1859, ale ne vždy jako samostatný cech. Dále je z dochovaných archiválií potvrzena existence těchto cechů: cech sklářů (zmiňován již v roce 1613), cech pláteníků (1623), cech mlynářů (1682), cech tkalců a společný cech bednářů, zedníků a tesařů (1708), cech barvířů (1716), cech kovářů (1718), cech

truhlářů (1731), cech punčochářů (1736), společný cech kovářů, kolářů, zámečníků, stolařů, hrnčírů, puškařů a soustružníků (1766), cech mydlářů (pravděpodobný rok jeho zániku 1784), cech ševců, cech pekařů, cech krejčí (dochované archiválie jsou až od roku 1792) a cech hodinářů (1843), viz AF Archiv města Kašperské Hory II., 3. svazek, EL NAD 796.

Většina těchto cechů, ať již jako samostatné či společné cechovní pořádky, existovala až do zániku cechovní organizace v roce 1859. Jako jejich nástupnická organizace postupně vzniklo, někdy kolem roku 1862, Živnostenské společenstvo v Kašperských Horách. Úřední agenda či jiné archiválie o jeho vzniku, činnosti a zániku se nám nedochovaly.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Dne 25. listopadu 1957 převzal Okresní archiv v Sušici od Muzea Šumavy v Kašperských Horách archiv města Kašperské Hory spolu i s cechovními písemnostmi. Jednalo se o 4 cechovní knihy a 3 krabice cechovních spisů, podrobnější seznam neexistuje. Archiválie zůstaly uloženy v podkrovní místnosti budovy Osmileté střední školy v Kašperských Horách spolu s depozitářem muzea. Po zrušení Okresního archivu v Sušici byly archiválie přemístěny do Okresního archivu Klatovy. Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nedochovaly.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie pocházejí z časového období 1682-1834. Nejstarší dochovanou archiválií jsou návrhy artikulí Cechu mlynářského v Kašperských Horách (1682), nejmladší písemností je povolení pro Franze Trejbalu vykonávat mlynářské řemeslo (1834).

Archiválie jsou psány německy. Jedná se o 1 fascikl. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie potrhány a poškozeny prachem. Úplnost archivního fondu je torzovitá. Jedná se o archiválie II. kategorie. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,01 bm. Tvoří jej 3 inv. čísla. Během inventarizace nebyla provedena žádná vnitřní skartace.

Během zpracování byla provedena vnitřní změna č. 4/1445 z 25. května 2011, kdy byl z AF Cech řezníků Kašperské Hory, EL NAD 1445, přesunut 1 balík z let 1682-1834 celkem 0,01 bm, do nově vzniklého AF Cech mlynářů Kašperské Hory, EL NAD 2065.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Dochované archiválie nám umožňují seznámit se zněním cechovních artikulí. Jsou zde přesně formulovány všechny zákonitosti a pravidla pro provoz daných řemesel, doba trvání tovaryšských let, způsob složení tovaryšské zkoušky, práva na volno o svátcích a rozsah pracovní doby.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a zpracování archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2011 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 11. 11. 2011

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku. Žehušice: Městské knihy s. r. o., 2001.

WINTER Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století.* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526-1620).* Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

HLEDÍKOVÁ Zdeňka, JANÁK Jan, DOBEŠ Jan. *Dějiny správy v Českých zemích od počátku státu po současnost.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NODL Martin, ŠMAHEL, František. *Člověk českého středověku.* Praha: Argo 2002. ISBN 80-7203-448-0.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část I. dílu.* Klatovy: nákladem města Klatov 1927.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část I. dílu.* Klatovy: nákladem města Klatov 1928-1929.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, první část II. dílu.* Klatovy: nákladem města Klatov 1930-1932.

VANČURA Jindřich. *Dějiny někdejšího královského města Klatov, druhá část II. dílu.* Klatovy: nákladem města Klatov 1933-1936.

KUMPERA Jan. *Dějiny Západních Čech od pravěku do poloviny 18. století.* Plzeň: Nakladatelství Ševčík 2004. ISBN 80-7291-108-2.

SOKA Klatovy. *Archiv města Kašperské Hory, EL NAD 796.*

Lidská společnost a nerostné surovinové zdroje, region Kašperských Hor, sborník přednášek ze semináře konaného 24. 9. 1997 v Kašperských Horách: Vysoká škola Technické univerzity Ostrava, Hornicko-geologická fakulta, Ostrava 1997.

WALDHAUSER Jiří. *2200 Zlatých let Kašperských Hor:* Praha 1998.

Šumava, Kašperské Hory a okolí : Muzeum Šumavy 1990.

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. číslo	Sign.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedm.
III. Spisy				
1		Návrhy artikulí a privilegií cechu mlynářského v Kašperských Horách	1682-1758	C 1
2		Opis artikulí cechu mlynářského v Kašperských Horách	1758	C 1
3		Svolení pro Franze Trejbala od mlynářského cechu provozovat řemeslo mlynářské	1834	C 1

Název archivní pomůcky:	Cech mlynářů Kašperské Hory
Značka archivního fondu:	CM Kašperské Hory
Časový rozsah:	1682-1834
Počet evidenčních jednotek:	1 (1 fascikl)
Počet inventárních čísel:	3
Rozsah v bm:	0,01 bm
Stav ke dni:	11. 11. 2011
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	10
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 11. 11. 2011-č j. SOAP/040-0779/2011